

Chuluunbaatar, Tserennadmid. (2021). “Tarihî Komşular Moğolistan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki İkili İlişkiler ve Stratejik Ortaklık Olanakları”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 165-178.

Araştırma Makalesi

**TARİHÎ KOMŞULAR MOĞOLİSTAN VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLER VE STRATEJİK ORTAKLIK
OLANAKLARI***

*Bilateral Relations and Strategic Partnership Opportunities Between Historical Neighbors
Mongolia and The Republic of Turkey*

Tserennadmid CHULUUNBAATAR **

Öz

Devletler; dış politikalarına yön verirken belirli stratejiler kullanmaktadır. “İttifak” oluşturmak da devletlerin dış politikalarına yön verirken en çok kullandıkları stratejilerden birisidir. Belirli bir amaç doğrultusunda iki ya da daha fazla devlet ortak çıkarlar etrafında bir araya gelirken kimi zaman maliyeti azaltmak kimi zaman da eylemlerine meşruiyet kazandırmak gayesi ile ittifak oluşturmaktadır. Moğolistan ile Türkiye arasındaki stratejik ortaklık da karşılıklı ilişkilerin kapsadığı hedefler doğrultusunda değerlendirilmelidir.

Haziran 2019’da Moğolistan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin tesisinin 50. Yıldönümü kutlanmıştır. Yıldönümünü kutlamak amacıyla, iki ülke arasındaki yarım asırlık iş birliğini ve diplomatik ilişkilerin sonucunu, başarısını ve gelecek yarım asırda dikkat edilmesi gereken önemli konuları ele alan, karşılıklı fikir alışverişinde bulunulan konferanslar dahil olmak üzere çeşitli faaliyetler hem Türkiye’de hem de Moğolistan’da organize edilmiştir. Bu faaliyetlerde karşılıklı ilişkilerin ortak değerlerinin; “demokrasi, yönetim ve hukukun üstünlüğü” olduğu ve bu ortak değerlerin dikkate alınarak iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da genişletilmesi yolunda önemli adımların atılacağı Moğolistan ve Türkiye taraflarınca dile getirilmiştir.

* Geliş Tarihi / Received: 30.11.2021, Kabul Tarihi / Accepted: 26.12.2021. DOI: 10.34189/asyam.5.2.004

** Ph.D, Researcher, Institute of International Relations Mongolian Academy of Sciences, tserennadmid2002@gmail.com, tserennadmidch@mas.ac.mn, ORCID ID:https://orcid.org/0000-0001-5892-4677

Chuluunbaatar, Tserennadmid is a research fellow at the Sector of 3rd Neighbor Policy Studies of the Institute of International Relations, Mongolian Academy of Sciences. Her research interest span both on bilateral cooperation of Mongolia and Turkey, Turkey’s roles and prestige in the regional cooperation, Mongolia’s multilateral diplomatic relations. Ms. Tserennadmid has more than 10 years of academic experiences working in the research organizations, international development projects and organizations. She holds BA degree in International Relations from the University of İstanbul, İstanbul, Turkey and MA in International Relations from the National University of Mongolia, Ulaanbaatar, Mongolia and PhD. in International Relations, from the University of Humanities, Mongolia.

Aslında 1990 yılı “dış politika konsepti” çerçevesinde yeniden bir değerlendirmeye gidilerek çok boyutlu dış politika ve dünyanın çeşitli ülkeleriyle ikili ilişkileri geliştirme hedefleri belirlenmiştir. Türkiye ile yapılacak iş birlikleri ilhamı da bu tarihten itibaren devam edegelmiştir.

Bu araştırma, son yirmi yılda siyasi, sosyo-ekonomik ve insani ilişkiler alanındaki son iş birliğine vurgu yaparak, Türkiye Cumhuriyeti ile Moğolistan arasındaki ikili ilişkilerde yeni başlatılan “3. komşu politikasının” sonuçlarını değerlendirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Moğolistan-Türkiye İkili İş Birliği, Üçüncü Komşu Politika Kavramı, Ekonomik İş Birliği, Stratejik Ortaklık, Güvenlikte Ortaklık.*

Abstract

States; uses certain strategies while guiding its foreign policies. Forming an “alliance” is also one of the strategies that states use most when directing their foreign policies. While two or more states come together for a certain purpose around common interests, they form alliances sometimes to reduce costs and sometimes to legitimize their actions. The strategic partnership between Mongolia and Turkey should also be evaluated in line with the objectives covered by the mutual relations.

In June 2019, the 50th Anniversary of the establishment of diplomatic relations between Mongolia and Turkey was celebrated. In order to celebrate the anniversary, conferences were organized in both Turkey and Mongolia on the half-century-old cooperation between the two countries and the outcome and success of diplomatic relations and important issues to be considered in the next half century. In the events held, it was stated that the common values of mutual relations are “democracy, administration and the rule of law.” In addition, it was stated by the sides of Mongolia and Turkey that important steps would be taken to further expand the relations between the two countries by taking these common values into account.

In fact, a re-evaluation was made within the framework of the “foreign policy concept” of 1990, and the objectives of multidimensional foreign policy and developing bilateral relations with various countries of the world were determined. The foundations of cooperation with Turkey were laid on this date and continued.

This research emphasizes the recent collaboration in the field of political, socio-economic and human relations over the past two decades. It also evaluates the results of the “3. neighbor policy” between the Republic of Turkey and Mongolia.

Keywords: *Mongolia-Turkey Bilateral Cooperation, Third Neighbor Policy Concept, Economic Cooperation, Strategic Partnership, Partnership in Security.*

Giriş

Üçüncü komşu dış politika konseptinin başlangıcı 20. yüzyılın başlarıdır ki millî devrimden sonraki Moğol Devleti hassas olan bağımsızlığını güçlendirmek için dış ilişkilerini genişletmek amacıyla, Rusya ve Çin dışında üçüncü ülkelerle ikili ilişkiler kurmak için girişimde bulunmuştur (Ts. Batbayar).

1990'dan itibaren Moğolistan, demokratik değişim, siyasi gelişim ve serbest piyasa ekonomik ilişkilerinden geçmiştir. 1990'ların başında Moğolistan, dünyanın hem Batı hem de Doğu bölgelerinde birçok yeni ortakla ilişkiler kurulmasını sağlayan açık, bağımsız ve çok sütunlu bir dış politika izlemiştir.

1990'ların ortasında, Moğolistan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ikili çabalarının sonucu olarak, yeni dış politika ilkelerine ve küreselleşmenin ilkelerine dayanan iş birliğini yeniden tesis etme ilhamı ortaya çıkmıştır.

2011 yılında Büyük Khural Devlet (Parlamento) tarafından onaylanan "Moğol Dış Politika Kavramı"nda, "3. komşuluk politikası çerçevesinde" Moğolistan'ın Batı ve Doğu'daki gelişmiş ülkelerle dostane ve verimli, ikili ve çok taraflı iş birliği tesis edeceği belirtilmektedir. Güncellenen *Moğol Dış Politikası Kavramının* 14.2 Maddesi, Moğolistan'ın ABD, Japonya, AB, Hindistan, Kore Cumhuriyeti ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini söylemektedir.

Moğolistan'ın "3. komşu politikası" yalnızca siyasi ve ekonomik tavrını değil; aynı zamanda güvenlik faktörlerini de ifade etmeyi amaçlamaktadır. Dahası, politika yalnızca ülkelere atıfta bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda uluslararası kuruluşları da içeriyor. Bu bağlamda, SCO, NATO BM, OECD gibi her iki ülkenin de yakın iş birliği ve üyeliğe sahip olduğu uluslararası kuruluşlar, önümüzdeki on yıllarda ikili iş birliğini geliştirmek için önemli bir rol oynayabilir.

Türkiye, iki yakın komşu Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti ile aktif ve dengeli dış politika ve stratejik iş birliği izlediğinden, Moğolistan gelişimine çok dikkat edecektir. Türkiye, stratejik bölgesinde ABD'nin kilit müttefiklerinden birisidir ve daha rasyonel, pragmatik ve çok sütunlu dış politika izlemektedir.

Moğolistan da stratejik olarak önemli bir konumda ve dış politika, jeopolitik ve jeostratejik kararlarla büyük ölçüde bu iki yakın komşuya bağlı bulunmaktadır. Bu bağlamda Moğolistan'ın iki komşusu ile dengeli ilişkileri dikkate alarak 3. Komşu Türkiye gibi ülkelere yönelik daha aktif, yoğunlaştırılmış ve pragmatik bir dış politika geliştirmesi gerekmektedir.

Bu makale, son yirmi yılda siyasi, sosyo-ekonomik ve insani ilişkiler alanındaki son iş birliğine vurgu yaparak, Türkiye Cumhuriyeti ile Moğolistan arasındaki ikili ilişkilerde yeni başlatılan 3. komşu politikasının sonuçlarını değerlendirmeye çalışacaktır.

İki ülkenin siyasi ve insani yönlerinde ilerleme kaydedilmesine karşın, ekonomik ilişkilerde yeterli büyüme görülmemektedir. Bu makale aracılığıyla, 2000'li yıllardan beri iki ülke arasındaki ikili iş birliğinde meydana gelen sorunları ve değişiklikleri, ekonomi, bilim ve yenilik sektörlerinde ikili iş birliğinin yetersiz gelişimi, iç ve dış nedenlerini gündeme getirmeye çalışmaktadır. Derinlemesine bilimsel çalışmalara dayalı, etkili ekonomik iş birliği kurmanın mevcut dinamikleri iyileştirmenin yollarından biri olduğu varsayılmaktadır.

Moğolistan'daki bilim ve inovasyon sektörlerine Türkiye'den yatırımın yönlendirilmesinin ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin yeni bir seviyeye taşınmasında çok önemli bir adım olması beklenmektedir.

Genel Bakış

1990'ların başında Moğolistan dünyanın kapısını açmış ve dünyanın Moğolistan'a açılan kapısı büyük bir başarı olmuştur. Bu büyük başarının ardından ülkemizin yabancı çevredeki varlığı ve gelişimi genişlemiş ve Moğolistan dünyanın demokratik ülkeler topluluğunun üyesi olmuştur.

Hepsinden önemlisi, Moğolistan millî güvenliği, dış ilişkiler eskisinden daha güçlü ve sağlıklı hale gelmiştir. Bu yıllarda Moğolistan'ın açık dış politikası, dünyanın birçok ülkesi ve halkı tarafından kabul edilmiş ve desteklenmiş ve bugün birçok ortak olmuştur.

Jeopolitik olarak Moğolistan, Asya kıtasının kalbinde, iki büyük ülke, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile tarihî bir kaderle komşu olan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Dahası, diğer ulusal kaynaklar, vahşi yaşamlar, iklim ve yeşillikler, Rusya ve Çin bölgeleri ile birçok yönden yakından bağlantılı ve bunlarla karşılıklı bağımlıdır. Bu nedenle, Moğolistan'ın çevresel, ekolojik ve ekonomik itici güç sorunları ayrılmaz bir şekilde Doğu Asya ve hatta tüm Asya ve Asya Pasifik ile ilgilidir. Bunlar yalnızca coğrafi ve çevresel hususlardır. Moğolistan, jeopolitik açıdan Kuzeydoğu Asya'yı Orta Asya'ya ve Doğu Asya'yı Avrupa'ya en kısa yoldan bağlayan, stratejik açıdan önemli bir noktada yer almaktadır.

Bu, Moğolistan'ın hava yolları, demiryolları, ulaşım ve iletişim için önemli bir kavşak işlevi gören özel bir konuma sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu anlamda Moğolistan, Doğu'yu Batı'ya bağlayan bir köprüye benzemektedir. Dış faktör, Moğolistan'ın sosyal ve ekonomik gelişimi için her zaman önemli olmuştur.

Özellikle, Moğolistan'ın dış çevresi büyük ölçüde iki komşusu olan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere bağlıdır ve aralarında stratejik ortaklık ve karşılıklı güven tesis etmek kesinlikle Moğolistan için en uygun ortamı yaratacaktır.

Bu iki ülke ile ekonomik ilişkilerin ayırt edici özelliklerinden biri, bu iki ülkenin bölgeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Rusya ile dış ticaret büyük ölçüde Baikal Gölü bölgesi, Rusya ve İç Moğolistan, Çin'e yayılmıştır. Ancak, 2000 yılından bu yana kamu ve özel büyük şirketler, madencilik sektörünün artan rolü sayesinde Moğolistan pazarına girmiştir. İki komşu ile ekonomik ilişkilerin genişlemesinde karşılıklı karlılık birincil kriter olarak ortaya çıkmıştır.

Moğolistan-Rusya, Moğolistan-Çin ikili ilişkilerinde Moğolistan'ın ekonomik güvenliğini güçlendirmek için ele alınması gereken bazı sorunlar bulunmaktadır.

- *Rusya ile:* Moğolistan, Rusya'dan enerji ve yakıt tedarikine büyük ölçüde bağımlıdır ve asıl zorluk bu bağımlılığı azaltmaktır. Moğol makamlarının petrol işleme endüstrisini faaliyete geçirmek için uzun vadeli planları ve somut önlemleri vardır.

- *Çin ile:* 1990'ların başında, doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmek için Moğolistan, yabancı yatırımla bir ekonomik varlık oluşturmak için 10,000 ABD doları tutarında liberal şartlar koymuştur. Bu politika, Çin'den KOBİ'ler, hizmet sektörü ve olumsuz çevresel etkiye sahip altın ve diğer madenlerin madenciliği ile yoğun bir şekilde uğraşan birçok kişiyi cezbetmiştir. Küçük işletmelerden ziyade kamuya açık Çin şirketleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi Moğolistan için daha faydalı olacaktır. Ayrıca kurum kültürü, kamu işletmelerinin ürün kalitesi, özel küçük işletmelerden önemli ölçüde farklıdır. Küçük tüccarlar ve şahıslarla ilişkiler bazen ikili ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir.

İki komşunun katılımını ve “üçüncü komşu” ülkenin ekonomiye katılımını dengelemek için, potansiyelleri değerlendirmek ve karşılıklı olarak en yararlı şekilde konsept belgesini geliştirmek için bir gözden geçirme yapılması gerekmektedir.

Klasik anlamıyla “Üçüncü Komşu” diye herhangi bir az gelişmiş ülkenin coğrafi konumundan dolayı iki büyük ülke arasında sıkışıp kaldığında korumak ve himayesine alacak üçüncü gücü arayan diplomatik politikadan doğan askeri ve stratejik koşullara bağlı kavramdır, diye ifade etmek mümkündür.

Stratejik ilişkinin amacı içeriğine göre üç düzeye ayrılabilir. Birincisi, stratejik iş birliği ülkelerin uzun vadedeki amaç olmakla beraber amaca giden yolunu karşılıklı olarak bilgilendirerek, politikasını düzenleyerek birlik halinde faaliyet göstermektedir. İkincisi, stratejik ortaklık büyük ülkelerin amaç ve yöntemlerini karşılıklı olarak bilgilendirmekle sınırlıdır. Bu yüzden stratejik ortaklık demek ne müttefik ne de kardeşlik ilişkisidir ve lakin onların ortasında bir kavramdır. Üçüncüsü, stratejik ilişki demek ülkelerin sadece amaçlarını karşılıklı olarak ifade etmesiyle bitmemektedir (Bold, 2010: 9).

“Üçüncü Komşu”nun en önemli rolü iki büyük komşu ülkeyi zamanı geldiğinde Moğolistan’ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü tehdit edildiğinde engel olmak veya çok açık dışlama politikası uygulandığında onu yumuşatmak durumunda ortaya çıkar, dendiğinden tabii ki iki komşu ülkenin hoşuna gitmeyeceği kesindir.

O yüzden bu kavramı abartmamak lazım ve inkâr da etmemek lazımdır; çünkü bu politikanın işleyip işlememesi, ilgili dönemin dünya ülkelerinin siyasi durumu, büyük ülkelerin güç dengesi, uzlaşma, çatışma ve rekabet derecesine bağlı olacağı için soyut değil; pragmatik olarak yaklaşmak lazımdır.

“Üçüncü Komşu” demek Moğolistan’ın demokrasisini, reform, gelişme ve kalkınmayı sürekli destekleyen, ülkenin bütünlüğü ve güvenliğini koruyacak, güçlendirecek gelişmekte olan ülkelere genel anlamda özetleyerek temsilen verilmiş bir tanımdır (Tsayilgaan, 2011: 72-73).

Yukarıda belirtilen önemli noktalardan yola çıkarak, Moğolistan’ın Üçüncü Komşu politikasının asıl niteliği koruma ve savunma aramak değil; lakin komşuların (Rusya, Çin) Moğolistan üzerindeki çıkarlarının baskın olmasını önleyerek, onların ve diğer etkili ülkelerin Moğolistan üzerindeki çıkar dengesini sağlamak olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, Üçüncü Komşuya güvenliğini emanet etmek değil; dış ilişkide komşulardan herhangi birisinin üstünlüğünü önlemek için başkalarıyla temasta bulunarak dengeyi sağlamak olarak değerlendirilmelidir.

İki Ülke Arasındaki İkili İş Birliğinin Dinamikleri

Moğolistan-Türkiye ilişkilerinin tarihi 3 temel bölüme ayrılabilir:

Ön Diplomatik İlişkiler veya 1969’dan Önceki Dönemler

Moğolistan’ın Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmasına ve diplomatik ilişkilerin kurulmasına giden süreç, ülkenin Batı ile ilişkileri de dahil olmak üzere o dönemdeki dış politikasını sürdürmek için görece yavaş ve statüko olmuş olabilir. O dönemde Türkiye’nin dış politikası sadece Batı ile ilişkilerine değil; aynı zamanda Soğuk Savaş durumuna da bağlıdır.

Bu bağlamda 24 Haziran 1969’da Moğolistan ile Türkiye arasında resmî olarak diplomatik ilişkiler kurulmuştur. O zamandan beri Türkiye ve Moğolistan ile ilişkiler Moskova Büyükelçiliği aracılığıyla yürütülmüştür. Örneğin, 15 Haziran 1973’te Bulgaristan Cumhuriyeti’nin Moskova Büyükelçisi Sayın İlter Türkmen, MPRP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri, Bakanlar Kurulu Başkanı Yu Tsendenbal ile bir araya gelmiştir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. MPRP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Büyükelçi I. Türkmen, Bakanlar Konseyi Başkanı Yu. Tsendenbal ile Görüşme.

1996 yılında Ulan Batur'da Türk Büyükelçiliği açılmıştır ve Varol Özkoçak, Moğolistan'daki ilk Türk Büyükelçisi olarak atanmıştır. Büyükelçiliğin bir konsolosluk bölümü, bir askerî ataşe, bir ticaret danışmanı ve bir din danışmanı vardır. 1997 yılında Moğolistan Ankara'da Büyükelçiliğini açmış ve Türkiye Cumhuriyeti Moğolistan ile resmî ilişki kuran 41. ülke olmuştur.

Diplomatik Sonrası İlişkiler veya 1969-1996 Arasındaki Dönem

Türkiye'nin, Moğolistan'ın “Üçüncü Komşu” stratejisine yönelik politikası ve yasal ortamı 1969 yılında diplomatik ilişkilerin kurulması ile başlamış; ancak birçok iç ve dış etken nedeniyle ancak 1990'larda netlik kazanmıştır. Hava yoluyla 5.500, karada 8.500 kilometre olan iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkileri kurmak zor görünebilir. Türk araştırmacılar, coğrafi mesafeden çok “eski tarihe ve kardeşliğe daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini” vurgulamaktadır.

Yenileme Dönemi veya 1996'dan Günümüze Kadar

İki ülkenin Devlet Başkanları, Parlamento Başkanları, Başbakanları ve Dışişleri Bakanlarının karşılıklı ziyaretleri (Tablo 1.) ve bu dönemde varılan anlaşmalar, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin ana yönlerini ve sonuçlarını belirlemektedir.

Tablo 1. Moğolistan ile Türkiye Arasında Yapılan Üst Düzey Resmî Ziyaretler

Moğolistan'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan Üst Düzey Resmî Ziyaretler 1992-2018		
Yıl	Üst Düzey Yöneticiler	Ziyaret Sonuçları ve Özelliği
1992	Moğolistan Dışişleri Bakanı Ts.Gombosuren'in resmi ziyareti	Dış ilişkiler bakanı düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaret
1993	Moğolistan Ulusal Meclis Başkanı N.Bagabandi resmi ziyareti	Ulusal Meclis Başkanı düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaret ve Ortak Bildiri
1998	Moğolistan Cumhurbaşkanı N.Bagabandi resmi ziyareti	İkili İlişkiler ve İş Birliği “Kapsamlı bir ortaklığa” dönüşme arzusunu dile getirdi
2002	Moğolistan Ulusal Meclis Başkanı S.Tumur-Ochir'in resmi ziyareti	Parlamentolar arası iş birliğinin yoğunlaştırılması
2004	Moğolistan Cumhurbaşkanı N.Bagabandi resmi ziyareti	Moğolistan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Ortaklığın Kapsamlı Ortaklığa Teşvik Edilmesine İlişkin İş Birliğine Dair Ortak Açıklama
2006	Moğolistan Başbakanı M. Enkhbold'un resmi ziyareti	T.C. Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir.
2010	Moğolistan Dışişleri Bakanı'nın resmi ziyareti	“21. yüzyılda Avrasya Güvenliği ve Ekonomik İş Birliği” Zirvesi
2010	Moğolistan Cumhurbaşkanı Ts. Elbegdorj'in resmi ziyareti	CICA İstanbul Zirvesi

013	Moğolistan Ulusal Meclis Başkanı Z.Enkbold'un resmi ziyareti	Moğolistan Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında karşılıklı seyahat anlaşması imzalandı.
018	Moğolistan Ulusal Meclis Başk M.Enhbold'un resmi ziyareti	Parlamentolar arası iş birliği protokolünün uygulanmasına yönelik bir belge imzalandı.
020	Mogolistan Başbakan yardımcısı U.Enkhtuvshin resmi ziyareti	Serbest ticaret anlaşmasının tartışılması
Türkiye Cumhuriyeti Heyetin Moğolistan'a yaptığı üst düzey resmi ziyaretleri 1995 - 2019		
995	Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel	Moğolistan ile Türkiye Cumhuriyeti arasında dostane ilişkiler ve iş birliği anlaşması imzalandı.
002	Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in resmi ziyareti	Moğolistan ve Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından yapılan genişletilmiş müzakereler.
005	Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın resmi ziyareti	Başbakanı seviyesinde yapılan ilk resmi ziyareti
013	Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın resmi ziyareti	Güvenlik Alanında İş birliği Anlaşması, Vize Muafiyetine İlişkin Mutabakat Zaptı, Eğitim ve Kültür Değişim Programı İki Ülke Başbakanlarının Ortak Açıklaması
014	TBMM Başkanı Cemil Çiçek resmi ziyareti	Diplomatik ilişkilerin kurulmasının 45. yıl dönümü Kutlaması kapsamında
015	T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu resmi ziyaret	Diplomatik akademiler arasında Mutabakat Zaptı imzalandı.
018	T.C. Başbakanı Binali Yıldırım'ın resmi ziyareti	Ticari ve ekonomik alanlarda iş birliği anlaşması imzalandı.
019	TBMM Başkanı Mustafa Şentop'un resmi ziyareti	Moğolistan Büyük Meclis Başkanı Zandanshatar Gombojav, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Şentop ile resmi temaslarda bulundu. Türk Uluslararası İş birliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) tarafından finanse edilen projelerin açılışına katıldı.

Tabloya göre Moğolistan'dan Türkiye'ye ziyaret sayısı, Türkiye'den Moğolistan'a yapılan ziyaret sayısından daha fazladır. Burada bazı genel yorumlar yapmak mümkündür. Her şeyden önce, temel iş birliği girişimlerinde Moğolistan'ın daha aktif olması, Türkiye'nin "Üçüncü Komşu" politikası bağlamında artan öneminin bir işaretidir. Öte yandan, son yıllarda

Türkiye’den üst düzey ziyaretlerin sıklığı, ikili ilişkiler ve iş birliğindeki gerçek ilerlemenin bir kanıtıdır.

Moğolistan Cumhurbaşkanı N. Bagabandi, 2004 yılında Türkiye’ye ikinci resmi ziyaretini gerçekleştirmiş ve iki ülke arasındaki ortaklığın gelişimi hakkında tarihî bir açıklama yapmıştır.

1992 ile 2014 yılları arasında iki ülke 25 anlaşma ve ortak bildiri imzalamıştır. 2014 yılından bu yana Moğolistan Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti askerî, savunma, eğitim, kültür ve bilim sektörlerinde iş birliği ve mali yardım yapmak amacıyla kurumlar arası anlaşmalar imzalanmıştır.

Sorunlar ve Zorluklar

Bugün Moğol- Türkiye ilişkilerinde çözülemeyecek siyasi sorunlar yoktur. Bu faktör, Moğolistan’ın Üçüncü Komşu Politikası kavramı çerçevesinde Moğolistan ile Rusya arasında devam eden iyi ilişkilerin anahtarıdır.

İki ülke arasındaki ilişkiler siyasi, sosyal ve askerî alanlarda aktif olarak genişlemektedir. 2012 yılından bu yana iki ülke arasında yapılan dış ticarete bir miktar düşüş yaşanmasına rağmen, Türkiye’de 2009-2012 dönemleri arasında hafif artışlar yaşanmıştır.

• *Siyasi Politika: Moğolistan’ın dış politika kavramı, siyasi ilişkilerin belirleyici rolünü vurgulamaktadır ve Moğolistan ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler üst düzeye ulaşmıştır.* Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olduğu 2013 yılında Moğolistan’a resmi ziyareti, iki ülke arasındaki kapsamlı ortaklığın gözden geçirilmesi ve gelecekteki yönlerin belirlenmesi açısından önemli bir ziyaret olmuş ve İki ülke Başbakanlarının ziyaret sırasında yayımladıkları ortak açıklamada, iki taraf, Moğolistan Cumhurbaşkanı’nın 2004 yılında Moğolistan Cumhuriyeti’ne yaptığı resmi ziyarette önerdiği “kapsamlı ortaklığın” başarılı bir şekilde uygulanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. İki taraf, uzun vadeli hedefin ilişkilerin seviyesini yükseltmek ve “stratejik bir ortaklığa” öncülük etmek olduğu konusunda hemfikirdir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun 11-13 Nisan 2015 tarihlerinde Moğolistan’ı ziyareti tarihi önem taşımaktadır. Bu, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler tarihinde bir Türk Dışişleri Bakanı’nın Moğolistan’a yaptığı ilk ziyaret olmuştur.

Ziyarete, iki ülke Dışişleri Bakanlıklarının Diplomatik Akademileri arasında ikili ilişkilerin çok taraflı iş birliği seviyesinden stratejik iş birliğine getirilmesinin önemini vurgulayan bir Mutabakat Zaptı imzalanmış ve taraflar, mevcut mekanizmaları iyi kullanmaları ve ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmeye odaklanmaları gerektiği konusunda anlaşmıştır.

Moğolistan ve Türkiye’nin birçok ortak güvenlik endişesi vardır. Türkiye, terörle mücadelede, Avrupa ve Avrasya’yı korumada ve hatta bazen teröristlerin saldırısına uğramada ön saflarda yer almaktadır. Moğolistan ayrıca terörizmle mücadeleye elinden gelen en iyi şekilde ve uluslararası kabul görmüş bir düzeyde katkıda bulunmaktadır. İki ülke, ordu, kolluk kuvvetleri, yargı, savcılar, polis, denetim ve istatistikler dahil olmak üzere çeşitli güvenlik kurumları arasında doğrudan temaslar kurmuş ve karşılıklı fayda sağlayan iş birliği geliştirmiştir.

“Üçüncü Komşu” politikamız sadece belirli bir ülkeyi değil; o ülke üzerinden veya onunla iş birliği içinde uluslararası kuruluşlarla iş birliğini de içerir. NATO, Türkiye Cumhuriyeti ile askerî ve savunma alanında 2000’li yılların ortalarından beri aktif olarak iş birliği yapıyor ve barış zamanında BM’nin yetkilendirdiği barışı koruma operasyonlarına yardım ediyor. Özellikle, ŞİÖ’nün önemi ve küresel siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarları, Rusya, Çin ve Hindistan gibi büyük güçlerin varlığından ve bu ülkelerin artan nüfuzundan ve gücünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle araştırmacılar, Moğolistan ve Türkiye’nin, örgütün gelişme eğilimlerini gözlemek ve analiz etmek, geleceğe bakmak ve siyasi ve güvenlik konularındaki konularını koordine etmek konusunda ortak bir çıkara sahip olduğuna inanılmıştır.

İki ülke arasında askerî ve savunma iş birliği benzersizdir. 1999 yılında Moğolistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan askerî iş birliği anlaşması ile

bu alandaki iş birliği yoğunlaştırılmış, o tarihten bu yana askeri ve savunma iş birliğimiz yıllık 300.000 ABD dolarına ulaşmaktadır.

2011 yılında, yardımı 1 milyon dolara çıkarmak için hükümetler arası bir askeri iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Subayların Türk Harp Okulu'ndaki eğitimi 1990'ların ikinci yarısından itibaren başarıyla devam etmektedir.

• *Ekonomik politika:* Ekonomik iş birliği, “Üçüncü Komşu” politikasının önemli bir bileşenidir. Moğolistan, yatırım çekmeye büyük önem vermektedir. “Dış yatırımı teşvik etmek ve korumak için 43 ülke ile anlaşma imzalamıştır. 26 ülke ile karşılıklı vergi muafiyeti anlaşmaları bulunmaktadır ve her ikisi de Türkiye’yi içermektedir. Birkaç yıl önce Moğolistan gibi Türkiye de IMF’nin Stand-By düzenlemesine katılma geçmişine sahiptir.

Nispeten güçlü bankacılık ve finansal sistemiyle tanınan Türkiye, şu anda GSYİH açısından 17. sırada yer almakta ve IMF’nin Stand-By düzenlemesinden geçmişte 19 kez yaklaşık 50 milyar dolar borçlanmıştır. 2016’da tüm krediler geri ödenmiş ve şimdi diğer ülkelere kredi ve yardım sağlamak için ulusal düzeyde gelişmektedir. Bu, Türkiye’nin Moğolistan ile paylaşması için harika bir deneyimdir; bu yüzden dikkat edilmesi gerekmektedir. Moğol ve Türk ekonomik ve ticari hükümetleri arasında üst düzey ziyaret sırasında kararlaştırılan konuların hayata geçirilmesi için düzenlenen toplantılar, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinde önemli rol oynamaktadır. Bu toplantılar iki yılda bir düzenlenmekte ve şu anda sekizinci yılındadır. Toplantıda önümüzdeki 2-3 yıl için iş birliği alanları belirlenmekte; yatırım, dış ticaret, krediler ve yardımlar, büyük programlar ve projeler tartışılmakta ve kararlaştırılmaktadır. Son yıllarda, Moğol-Türkiye Ekonomi ve Ticaret Hükümetlerarası Komisyonu, konut inşaatı için 300 milyon dolarlık bir yumuşak krediyi, Ulgii aimag’daki Khovd Nehri üzerindeki 90 MW’lık bir hidroelektrik santrali için bir fizibilite çalışmasını ve Govisumber aimag’daki Koroyu onaylamıştır. Şehirde rüzgâr çiftliği ve tabakhane inşaatı da dahil olmak üzere bir dizi proje ve program tartışılmıştır.

Ancak uygulama açısından belirli neden ve faktörlerden dolayı yetersiz sonuçlar söz konusudur. Bunun nedenleri bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır. Araştırmacı Dr. Munkhtur, 2011 verilerine dayanarak “Üçüncü Komşu” politikası ile ilgili ülkelerdeki yatırım durumunu analiz etmiştir. Yabancı Yatırım Ajansı’nın 2011 verilerine göre Avrupa ülkeleri, Moğolistan’daki (1999-2011) toplam yabancı yatırımın yüzde 15,7’sini, Türkiye’dekinin yüzde 0,07’sini oluşturmaktadır.

Moğolistan’daki yabancı sermayeli şirketlere göre, Türk sermayeli şirketler yalnızca yüzde 0,41’lik bir paya sahiptir. Moğolistan’daki Türk yatırımları ticaret, yiyecek-içecek, tarım ve ulaştırma sektörlerine dağılmıştır. Bu bilginin yaklaşık on yıl sonra güncel verilerle karşılaştırılması aşağıdaki resmi göstermektedir.

Tablo 1. Moğolistan’da Yabancı Yatırım

№	Yatırımcı ülkeler	Toplam yatırım miktarı (yüzde olarak)	Yabancı sermayeli işletmeler birim sayısı (yüzde)
		1990-2011	1990-2011
1	Cin Halk Cumhuriyeti	48.74	49.41
2	Avrupa Birliği	15.74	7.67
3	Kanada	7.67	1.00
4	Güney Kore	5.13	18.25
5	Japonya	2.63	4.18

6	ABD	2.23	2.32
7	Rusya	2.06	7.06
8	Avusturalya	0.45	0.72
9	Hindistan	0.14	0.27
10	Türkiye	0.07	0.41

Tablo 2. Moğolistan'a Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Yatırım	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam	5232,	3246,1	1991,5	1396,3	1486,4	2086,3	2728,7	2899,9
Kanada	2499,3	1678,2	611,4	468,7	531,1	766,3	1647,5	1905,5
ABD	350,9	232,2	71,3	68,8	90,2	138,9	78,	70,3
CHC	695,8	404,9	344,5	462,9	475,	327,3	437,4	205,1
Japonya	154,9	78,6	132,3	61,3	94,3	91,8	243,7	123,6
Rusya	16,4	16,5	2,8	9,8	4,2	30,3	18,	34,2
Güney Kore	58,	53,9	49,7	44,9	27,5	10,2	27,	19,8
Avusturalya	174,6	206,3	12,3	24,3	20,6	43,1	15,6	20,4
Türkiye	2,7	2,4	1,3	8,7	2,4	1,	0,	1,1

Kaynak: NSO, www.1212.mn

Tablo, Türkiye dahil hiçbir “üçüncü komşulardan” gelen yatırımın önemli ölçüde değişmediğini göstermektedir. Ancak, son yıllarda Moğolistan'daki Türk yatırımı küçük miktarda da olsa artış göstermektedir. 1990'dan 2013'e kadar Moğolistan'daki Türk yatırımları 8 milyon dolar olurken, sadece 2014 yılında 170 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır.

Tablo 3. Moğolistan-Türkiye İkili Ticareti (Milyon ABD Doları)

Yıl	Türkiye'den İhracat	Moğolistan'dan İhracat	Toplam Ciro	Denge
2006	6.2	0.9	7.1	5.2
2007	9.5	0.3	9.8	9.2
2008	12.9	1.1	14	11.9
2009	5.6	0	5.6	5.6

2010	11.2	0.9	12	10.3
2011	43.4	3	46.4	40.4
2012	35.9	0	35.9	35.9
2013	48.1	0.4	48.6	47.7
2014	35.3	0.1	35.4	35.1
2015	23.1	0.5	23.4	22.5
2016	24.2	5.2	29.4	19.1
2017	24.4	1.8	26.2	22.6
2018-2	9.1	1.8	10.9	7.3

Mayıs 2020 itibarıyla 56'sı ticaret ve ikram sektöründe olmak üzere 78 Türk yatırımı olan firma tescil edilmiştir. Moğol-Türk Ortak Odasına göre, bu şirketlerden sadece ikisi aktiftir.

Sonuçlar ve Önümüzdeki Yol

Moğolistan ve Türkiye Cumhuriyeti, 24 Haziran 1969'da diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 50. yıl dönümünü anmıştır. İki ülke bu ufuk açıcı tarihe yaklaşırken, sadece geçmişteki başarıları vurgulamak değil; aynı zamanda gelecekteki perspektifini dört gözle beklemek ve olasılıkları aramak ve bu ortaklığı bir sonraki olası seviyeye yükseltmek için bir yol haritası hazırlamak niyetindedir.

2011 yılında Moğolistan'ın Dış Politikası Kavramı revize edilmiş ve ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve reformu, ona gerçekçiliğe dayalı ve önceliğine göre bir dış politika yürütmesi için elverişli koşullar sağlamıştır; sağlamaktadır.

Bu kez "Üçüncü Komşu Politikası" misyonunu ortaya koymaktadır ve Türkiye, nüfus ve ekonomik kalkınma açısından orta büyüklükte bir ülke olmasına rağmen; ABD, Japonya, Güney Kore veya AB gibi diğer gelişmiş ülkelerden farklı olarak, bu grup ülkeler arasında "Üçüncü Komşu" olmuştur. Her iki ülke de kapsamlı ortaklığa ve tarihi mirasa sahip çıkan, samimi ilişkilere büyük önem vermektedir.

Çalışma esas olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Komşu politika konseptinde tanımlandığı gibi Moğolistan'ın en önemli üçüncü komşularından biri olmasının hangi faktörlere ve nedenlere dayanarak analiz edilmesinin ve gösterilmesinin etkili yollarını araştırmayı ve bu ifadeyi veya sonucu desteklemeyi amaçlamaktadır. Kapsamlı ortaklık dahilinde iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin mevcut durumu ve somut çıktılarını değerlendirmek ve derinlemesine analiz etmek ve Moğolistan ile Türkiye arasında gelişen ilişkilerin ve ortaklığın potansiyel faydalarını göstermek için gerekli bilimsel analiz ve kanıt bilgileri sonraki seviyeye taşımayı amaçlamaktadır.

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki kilit noktalar ve konular ayrıntılı olarak değerlendirilmelidir:

- Bölgesel ve küresel düzeyde ve uluslararası iş birliği mekanizmalarında karşılaşılan sorunları ve zorlukları etkileme veya çözüme kapasitesi yüksek, yükselen bir güç olarak Türk dış politikasının temel yönlerini ve özelliklerini vurgulamak;
- Moğolistan'ın Üçüncü Komşular Dış Politikası kavramı içinde Türkiye'nin durumu ve yeri konusunda karşılaştırmalı analiz yapmak;
- Kapsamlı ortaklık kapsamında tüm sektörlerle ikili ilişkilerinde Moğolistan ve Türkiye'nin mevcut başarı düzeyini, başarılarını ve öğrendiği dersleri değerlendirmek, sorunları

ve zorlukları çözmek için öneriler sunmak, iki ülke arasında canlı potansiyeller ve dolayısıyla yollar göstermek, mevcut ortaklığı tam teşekküllü bir stratejik ortaklığa yükseltmek.

Çalışmanın yeniliği ve pratik önemi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- İslam dünyasının bir temsilcisi olarak, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden birine sahip, sanayileşmiş bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Moğolistan'ın kilit ve güvenilir üçüncü komşularından biri olacağını gösterme ve kanıtlama girişimi.

- Orta Asya'ya yönelik çağdaş Türk dış politikasına ilişkin yeni araştırma materyalleri, daha ileri çalışmalar için yeni fikirler ve öneriler ve Moğolistan ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkileri geliştirme potansiyeli ve Türkiye'nin Moğolistan'ın Üçüncü Komşu politikası kavramı çerçevesindeki konumu, daha akademik tartışmalar ve derinlemesine analizler için oluşturulacaktır.

Sonuç olarak, Moğolistan'ın Üçüncü Komşu Politikası kapsamında iki ülke arasındaki ikili ilişkileri iyileştirmeye yönelik canlı potansiyellere ilişkin genel sonuçlar ve öneriler, girişim aşağıdaki şekilde kategorize edilebilir:

a. Genel olarak, Moğolistan'ın Üçüncü Komşu politikası kavramı halen kavram geliştirme aşamasındadır ve akademik tartışmalara konu olup, farklı açılardan daha derin analizlere tabidir.

b. Bilimsel yaklaşıma dayalı sistematik performans göstergeleri ile politika planlama, öngörü veya tahmin eksikliğinden kaynaklanan bazı sorunlar vardır.

c. Esas olarak iç siyasi ve ekonomik durumdaki değişiklikler ve belirsizlikten ve gelişiminden kaynaklanan sorunlar

d. Dış politikanın uygulanmasında yönetim ve idari desteğin olmaması, özellikle Üçüncü Komşu Politikası kavramı, sektörler arası yaklaşım eksikliği ve Moğolistan'ın bazı sosyo-ekonomik sektörlerinin az gelişmiş olması.

e. Geçtiğimiz 50 yılda, iki ülke arasındaki ikili ilişkiler istikrarlı bir şekilde büyümekte ve son yirmi yılda her iki ülke ortaklığı her zamankinden daha güçlü hale getirmek için önemli çabalar göstermektedir. Üçüncü Komşu politika konsepti kapsamında geniş ortaklığın mevcut seviyesini yükseltmek için geniş bir olasılık vardır.

Bugün Moğolistan-Türkiye ilişkilerinde çözülemeyecek siyasi sorunlar yoktur. Bu faktör, Moğolistan ile Türkiye arasında devam eden iyi ilişkilerin anahtarıdır ve eşit ortaklığa dayalı verimli iş birliğinin yeni neslin özelliği olmaya devam ettiğini göstermektedir. Önümüzdeki yirmi yılda, Moğol-Türkiye ilişkilerinin sadece yoğun bir şekilde gelişmesi beklenmiyor, aynı zamanda iki ülke arasındaki iş birliği bölgesel ve çok taraflı faaliyetlerde de bir trend belirleyici olabilir.

Ticaret, ekonomi, bilim ve toplum alanlarında Moğolistan ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki çok taraflı ilişkileri daha da geliştirmenin, zorlukların üstesinden gelmenin ve ortak bir çözüme ulaşmanın ana yollarından biri, tarafların bilim ve teknoloji ilişkilerine nasıl katkıda bulunacakları ve bilimsel iş birliğine ne derece önem verdiklerine bağlıdır.

Sonuç olarak, son yirmi yıldaki Moğolistan-Türkiye ikili ilişkileri yavaş ama istikrarlı bir şekilde büyüyen bir ortaklık olarak nitelendirilebilir. Önemli üçüncü komşularından biri olan Moğolistan ve Türkiye arasındaki kapsamlı ortaklığın tam teşekküllü bir stratejik ortaklığa dönüşmesi konusunda canlı bir potansiyel söz konusudur.

Kaynaklar

Б.Батхишиг., Д.Анхбаяр., (2014). “Монгол Туркийн харилцааны хөгжилт”, Анкара, 69-73 дахь тал.

Монгол Улс, БНТУ- (2013). ын Ерөнхий сайд нарын хамтарсан мэдэгдэл.

Улаанбаатар, Р.Болд., (2018)., “Монгол Туркийн харилцааг стратегийн түншлэлд хүргэхийг зорьж байна”, Төрийн захиргаа сэтгүүл, оны дугаар 1.

Монгол Улсын Гадаад харилцааны яамны цахим хуудас, <http://www.mfa.gov.mn/wp-content/uploads/2019/03/2-talt-gereenii-jagsaalt-20190318.pdf>.

Конрад Адануэрийн Сан, (2017). Монгол улсын “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлого: Гуравласан хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх боломж, УБ, 91-92 дахь тал.

Монгол улсын “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлого: Гуравласан хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх боломж, УБ, 2017 он, 91-92 дахь тал.

Д.Мөнхтөр. Монгол Улсаас “Гуравдагч хөрш” орнуудтай хөгжүүлж буй эдийн засгийн харилцаанд дүн шинжилгээ хийх нь. “Стратеги судлал” сэтгүүл, 2011, (3), 54-55 дахь тал.

Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улсын Харилцааны товч лавлах, Монгол Улсын ГХЯ, 2020 он.

Монгол Туркийн худалдааны танхимын мэдээлэл, 2019 он.

